בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס״ד, גליון תשג, שבת וירא תשפז, תשפ״ו מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומו״ץ

טל: 052-7611435 **להורדת כל ספרי בינת המשפט חינם לחץ כאן** **דואר אלקטרוני: y.b.daskal@ybdaskal.com**

האם העדים צריכים לקרוא על מה הם חותמין בשטר מלווה, כתובה וצוואה

בו יבואר: א. הטעם שהעדים צריכים לקרוא מה כתוב בשטר לפני שחותמים עליו: ב. האם אפשר לסמוך על אחר שמעיד שקרא מה כתוב בשטר: ג. מדוע אין בשטר חשש פסול של מפיהם ולא מכתבם: ד. שני סוגי שטרי הלוואה, והאם גובין בהם ממשועבדים: ה. מדוע שינו את נוסח שטר הלוואה היום מהלשון של פעם: ו. מדוע היום אין צריכים העדים לקרוא מה כתוב בשטר מלווה: ז. לשון הכתובה: ח. מדוע אין מדקדקין שהעדים יקראו את הכתובה לפני שחותמין עליה: ט. איך מעידים שהחתן אמר לכלה שמתחייב כל הכתוב בכתובה והרי באמת לא אמר לה את כל זה: י. האם עדי צוואה צריכים לדעת מה כתוב בצוואה.

הנידון

כתבתי צוואה וחתמו עליה עדים והעדים לא ידעו מה כתוב בה, האם הצוואה כשרה. ומה הדין בשטר הלוואה, האם צריכים העדים לדעת מה כתוב בשטר ההלוואה. כמו כן אבקש לדעת, בחתונת בני העדים חתמו על הכתובה בלי לדעת כלל מה כתוב בכתובה. הם היו אנשים פשוטים שאינם מבינים חיובי הכתובה, האם יש חשש שהכתובה פסולה. ומה המקור שעדים צריכים לקרוא לפני שחותמים על שטר הלוואה והיום אין נוהגים כן.

תשובה

יש שני סוגי עדות עדים על שטר:

סוג א – העדים ראו את המעשה ומעידים בחתימתם על המעשה שראו. באופן זה נוסח השטר הוא בלשון שאנו מעידים על המעשה, וזה היה נוסח שטר מלווה פעם, וכן הוא נוסח שטר כתובה היום.

סוג ב – העדים לא ראו את המעשה, אבל הם מעידים שזה שהתחייב חתם בפניהם על שטר זה. וזה נוסח לשון שטר הצוואה ושטרי מלווה היום.

בעדות של סוג א׳ ברור שהעדים חייבים לראות את המעשה שעליו הם מעידים, וחייבים להיות בטוחים שבשטר כתוב מה שהם מעידים, לכן חייבים לקרוא מה כתוב בשטר לפני שחותמים, שלא תהיה עדות שקר.

בעדות של סוג ב׳ כיון שאינם מעידים כלל על המעשה, אינם צריכים לדעת מה כתוב בשטר, כי הם מעידים בפנינו חתמו הצדדים. אבל הם צריכים להכיר את הצדדים, כי הם מעידים שאלו חתמו בפניהם.

לפיכך הצוואה נחשבת צוואה בעדים, כי העדים בצוואה רק מעידים שהמצווה צלול בדעתו ועשה קנין וחתם בפניהם. בשטר הלוואה כאשר היו גובין ממשועבדים, היו מעידים על מעשה ההלוואה. אבל היום מעידים רק שחתמו בפניהם. ובכתובה, אפילו לא קראו אותה כשרה, כיון שהעדים ראו איך החתן מתחייב על כל הכתוב בה כמבואר באריכות בפנים.

ביאור התשובה

מקור חיוב קריאה של העדים

המקור שעדים צריכים לקרוא הוא בגיטין (יט, ב) דגרסינן שם: ״עדים שאין יודעין לקרות - קורין לפניהם וחותמים כו׳; אמר ר״ש בן גמליאל: במה דברים אמורים - בגיטי נשים, אבל שחרורי עבדים ושאר כל השטרות, אם יודעין לקרות חותמין, ואם לאו - אין חותמין. א״ר אלעזר: מ״ט דרבן שמעון בן גמליאל, שלא יהו בנות ישראל עגונות. אמר רבא: הלכה כרשב״ג, ורב גמדא משמיה דרבא אמר: אין הלכה כו׳ רב יהודה מיצטער קרי וחתים, א״ל עולא: לא צריכת, דהא ר׳ אלעזר מרא דארץ ישראל קרו קמיה וחתים, ורב נחמן קרו קמיה ספרי דייני וחתים. ודווקא רב נחמן וספרי דייני, דאית להו אימתא, אבל רב נחמן וספרי אחריני, ספרי דייני ואיניש אחרינא – לא״ ע״כ.

ופירש רש״י וז״ל: ״רב יהודה - זקן היה ועיניו כהות וכשהיה צריך לחתום בעד או בדיין מצטער בקריאת שטר וקורהו וחותם: מרא דארעא דישראל - בקי מכל חביריו ובמס׳ נדה מפרש אמאי קרי ליה מרא דארעא דישראל בפרק שני (נדה כ, ב): רב נחמן - דיין היה ממונה מפי ריש גלותא וחתנא דבי נשיאה כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין קכד:) וסופרי הדיינים יראים ממנו ולא משקרי״ עכ״ל.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ומבואר בבית יוסף (חושן משפט סימן מה) דנחלקו הראשונים בביאור מחלוקת רבנן ורשב״ג ואיך ההלכה. ולמעשה לשיטת הרמב״ם וסיעתו אין חותמים אפילו קראו שנים בפני העדים, אלא אם החותם הוא ראש בית דין שיראים ממנו. ולפי שיטת הרא״ש וסיעתו, אם שנים קראו בפני העדים יכולים לחתום, ורק אחד שקרא פסול, אלא אם כן הוא מפחד מראש הבית דין. והמחבר פסק כהרמב״ם, והרמ״א את שיטת הרא״ש.

וז״ל המחבר והרמ״א בחושן משפט (מה, ב): ״ראש בית דין שהיה יודע ענין השטר, וקרא לפניו הסופר שלו, הואיל והוא מאמין אותו ואימתו עליו, הרי זה חותם השטר, אף על פי שלא קראו הוא בעצמו. ואין שאר העם (או ראש ב״ד וסופר אחר) (טור) רשאי לעשות כן, עד שיקרא העד השטר מלה במלה. הגה: וי״א דשנים יקראו לפניהם, והן חותמין. (טור והרא״ש והגהות מיימוני פכ״ד מהלכות מלוה)״ ע״כ.

והטעם שמותר לסמוך על עדים שקוראים ולא הוי עד מפי עד, מבואר בר״ן (על הרי״ף ט, ב) וז״ל: ״ולא כעד מפי עד דמי, שהרי הוא בעצמו ראה אותה עדות ואינו מאמין אחרים בה, אלא לומר שכך כתוב בשטר זה. וזו אינה עדות אלא מלתא דעבידא לאיגלויי הוא, וכיון דאית להו אימתא דידיה מהימני״ עכ״ל.

הנה מבואר שהכל מודים שהעדים חייבים לקרוא על מה הם חותמים, אלא שנחלקו עד כמה יש להאמין אחרים. למחבר אין להאמין לעדים אחרים רק אם יראים ממנו, ולפי הרמ״א סומכים גם על שני עדים.

העולה מזה: הכל מודים שהעדים חייבים לקרוא על מה הם חותמים, אלא שנחלקו עד כמה יש להאמין אחרים. למחבר אין להאמין לעדים אחרים רק אם יראים ממנו, ולפי הרמ״א סומכים גם על שני עדים.

ביאור דין קריאה

אבל צריך ביאור מדוע חייבים לקרוא את הכתוב בשטר. אבל זה מבואר היטב בר״ן הנ״ל, שהרי כתב שהעדים ראו המעשה וחותמים בשטר שראו המעשה, לכן צריך לקרוא על מה חותם.

ביאור הענין הוא שבשטר מלווה אין זה שטר שהלווה כותב שלווה ומחתים עדים שחתם, אלא מדובר שכל נוסח השטר הוא עדות של העדים, דהיינו ״אנו החתומים מטה מעידים שראובן לווה משמעון בפנינו מאה זוז לחודש ימים ועל זה באנו על החתום היום״, כלומר השטר הוא עדות של העדים על המעשה שנעשה לפניהם. לכן פשוט שבלי לקרוא את השטר על מה יחתמו, אולי כתוב בשטר דברים חדשים, והלווה יכתוב בשטר שלווה חמישים זוז ולאחר זמן ישכחו העדים מה ראו. לכן כתב הר״ן שכיון שהעדות היא בעצם שראו את ההלוואה והם כותבים עדותם בשטר, לכן חתימתם בשטר אינה העדות העקרית, ואם ישקר הלווה ויכתוב משהו אחר ויקראו העדים מה שכתב יראו ששיקר, ומילתא דעבידא לגלויי הוא, לכן יש לסמוך שכתבו בשטר מה שראו, ולכן סומכין על אימת המעיד או על שנים שמעידים.

העולה מזה: השטר אינו דברי הלווה אלא עדותם של העדים על ההלוואה שראו. לכן מעיקר הדין היה ראוי שיקראו את השטר לפני חתימתם, כדי לוודא שלא נכתב בו דבר שלא אירע. אולם כיון שחתימתם מבוססת על עדותם האישית, וכל שינוי בנוסח השטר עתיד להתגלות כשיקראוהו, יש לסמוך שלא נכתב בו אלא מה שראו, ולכן אפשר להסתמך על אימת המעיד או על שני עדים המעידים על תוכנו.

מדוע אין בשטר חסרון של מפיהם ולא מכתבם

אבל יש לדקדק איך יש לקבל עדות העדים החתומה על השטר, והרי כבר אמרו חז״ל (יבמות לא, ב) ובעוד מקומות דאין לקבל עדות עדים בכתב דכתיב מפיהם ולא מכתבם.

ונחלקו בזה אבות העולם. הרמב״ם סובר שבאמת נאמנות עדים בשטר אינו אלא תקנת חכמים כדי שאנשים ילוו כספים והוא תיקון העולם. וז״ל הרמב״ם (עדות ג, ד): ״דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות אלא מפי העדים, שנאמר על פי שנים עדים, מפיהם ולא מכתב ידן. אבל מדברי סופרים שחותכין דיני ממונות בעדות שבשטר, אף על פי שאין העדים קיימים, כדי שלא תנעול דלת בפני לוין. ואין דנין בעדות שבשטר בדיני קנסות, ואין צריך לומר במכות ובגלות, אלא מפיהן ולא מכתב ידן״ עכ״ל.

אבל שיטת הראשונים שעדים החתומים בשטר נאמנים כאשר יש לזה דין שטר, וכן כתב הרשב״א (בבא מציעא יג, א) והרשב״ץ מובא בכסף משנה שם ועוד הרבה ראשונים. והאריכו האחרונים בביאור השיטות בזה ולחלק בין שטר קניין כגון גט ושטר קידושין לשטרי ראיה, ואין כאן המקום להאריך בזה.

וכתב האור שמח על דברי הרמב״ם הנ״ל וז״ל (אור שמח עדות ג, ד): ״בזה שיטות הרבה לקדמאי, ורוב הפוסקים ס״ל דשטר הוי מן התורה, כיון שהוא עשוי מדעת המתחייב, והמה שלוחים לכתוב עבורו הוי כמפי כתבו, דהודאת בע״ד כמאה עדים דמי. ויש סוברים דמה״ת בעי שיהא העד ראוי להגיד, אבל אם שולח עדותו בכתב

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

לב״ד מהני, ושני הסברות הובאו בתוספות יבמות (ל״א ע״ב ד״ה דחזו) וכתובות (ז׳ ע״א ד״ה ורבי יוחנן) וב״ב (ל״ט ע״ב ד״ה מחאה). והנה לפ״ז עמדו האחרונים על מה שכותבין בחליצה שחלצה לפניהן, הא הוי מפי כתבם, דתורת שטר לא שייך כאן, ואולי דתקנת חכמים הוי משום דאי אפשר בלא זה, דבמה נדע שהיא חלוצה, וכמש״כ בתוספות (ב״ב שם) דתקנו גבי מחאה״ עכ״ל. והאריך בזה. ומה שכתב ״הוי כמפי כתבו״, כוונתו כפי כתבו של בעל הדין, וכיון שהודאת בעל דין כמאה עדים מהני גם בכתב. אבל לא הבנתי, הרי המלווה מוציא את השטר ולא הלווה, ולא שייך במלווה הודאת בעל הדין דהוא התובע ולא הנתבע, וצ״ע.

הנה מבואר דלשיטת הרמב״ם כל שטר הוא תקנת חכמים, ולפי שאר ראשונים גזרת הכתוב ששטר כשר, ודין שטר הוא כאשר החייב אומר לעדים לכתוב לו שטר, ולכן מדקדקים לכתוב בשטר שבעל הדין אמר להם לכתוב את השטר, אבל דבר שאינו שטר הוא מפי כתבם, אלא אם כן נאמר שבמקום שאינו שטר כמו חליצה הוא תקנת חכמים.

העולה מזה: לשיטת הרמב״ם כל שטר הוא תקנת חכמים, כיון שמהתורה אין לעדים בכתב תוקף עדות. ולפי שאר ראשונים גזירת הכתוב שעדים בשטר כשרים, ודין שטר, הוא כאשר החייב אומר לעדים לכתוב לו שטר, ולכן מדקדקים לכתוב בשטר שבעל הדין אמר להם לכתוב את השטר, אבל דבר שאינו שטר הוא מפי כתבם, אלא אם כן נאמר שבמקום שאינו שטר כמו חליצה הוא תקנת חכמים.

עדים המעידים שהלווה והמלווה חתמו בפניהם

וכבר נתבאר לעיל ששטר היינו שהעדים מעידים בחתימתם שהלווה לווה מהמלווה, ובשטר זה נחלקו האם הוא מהתורה או מתקנת חכמים.

לפי זה נמצינו למדים שבשטרי מלווה שלנו, שמעשה ההלוואה לא נעשה בפני העדים, אבל הלווה והמלווה כותבים ביניהם שטר מלווה שלא בלשון עדות של העדים אלא בלשון זה: אנו החתומים מטה [הלווה והמלווה] מודים שהלווה לווה מהמלווה כך וכך לזמן פלוני וכו׳, וכותבים את תנאי ההלוואה וחותמים הצדדים בעצמם, עיקר החיוב הוא הודאתם של הצדדים על השטר, ובעצם אין צורך לעדות עדים כלל, אלא שאנו חוששין שאחד הצדדים יכחיש שזה חתימתו. לפיכך מביאים עדים שיעידו שהצדדים חתמו בפניהם. נמצא שבאמת אין עדות העדים בכלל שטר, והוי כשטר חליצה, דשטר מהתורה הוא שהעדים מעידים על גוף המעשה, ובשטרי הלוואה שלנו אין העדים מעידים כלל על מעשה ההלוואה אלא על זה שהצדדים חתמו בפניהם.

העולה מזה: בשטרי ההלוואה הנהוגים כיום, העדים אינם מעידים על עצם ההלוואה אלא רק מאשרים שהצדדים חתמו בפניהם. לכן עיקר תוקף השטר נובע מהודאת הלווה והמלווה, ועדות העדים נועדה רק לאמת את החתימות.

האם העדים צריכים לקרוא את שטר המלווה

לפי המבואר נמצינו למדים שאם לשון שטר המלווה הוא שהעדים מעידים שראובן לווה משמעון וכו׳, אם כן העדים חייבים צריכים לדעת ולראות את ההלוואה, והם מעידים על עצם ההלוואה, ועל שטר כזה פסק המחבר והרמ״א שחייבים לקרוא מה כתוב בו, ונחלקו האם יש להאמין לאחרים שיקראו את הכתוב בו. אבל פשיטא שאם העדים אינם יודעים מה כתוב בשטר ולא ראו את ההלוואה, זה עוון פלילי ועדי שקר ממש.

אבל שטר מלווה הכתוב בו בלשון שהצדדים עצמם חותמים בו והעדים הם רק מעידים שהצדדים חתמו, אין זה שטר כלל אלא עדות על חתימה של הצדדים, ואין זה שטר בעדים כלל. ולכן באופן זה אין העדים צריכים לראות מה כתוב בשטר, ואין צריך לקרוא לפניהם את השטר. וזה הטעם שאין נוהגים היום שעדים שחותמים על שטר מלווה יקראו מה כתוב בו, כי הם רק מעידים על זה שהצדדים חתמו בשטר זה.

העולה מזה: כאשר השטר מנוסח כעדות העדים על עצם ההלוואה, חייבים העדים לדעת את תוכנו ולראות את ההלוואה. אבל בשטרי ההלוואה הנהוגים כיום, שבהם העדים מעידים רק על חתימת הצדדים, אין הם צריכים לקרוא את תוכן השטר, ולכן כך הוא המנהג.

הטעם ששינו לשון שטר מלווה

וצריך טעם מדוע באמת שינו לשון שטר מלווה מפעם. ונראה לי פשוט. דהנה בעבר היו גובין בשטר מלווה בעדים ממשועבדים, ופשיטא לי שבלשון שטר שלנו אי אפשר לגבות ממשועבדים, דהטעם שגובין הלוואה בשטר בעדים ממשועבדים הוא רק מטעם שהעדים מוציאים את הקול על ההלוואה כמבואר בבבא בתרא (קעה, ב) ובחושן משפט (סימן לט סעיף א), וכל זה דוקא בשטר שהעדים מעידים על ההלוואה, אבל עדות שהצדדים חתמו אין מלוה בשטר.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ויש ללמוד זאת מקל וחומר, שהרי פסק המחבר בחושן משפט (סימן סא בסעיף י) וז״ל: ״שטר שכתוב בלשון זה: ביאור מה שהודה בפנינו ראובן שיש עליו מממון עזבון יעקב כך וכך, אין לו דין שטר לגבות ממשעבדי, כי אין בו קנין אלא הודאה בעלמא הוא. ומוכיח הלשון שלא כיונו בכתיבה זו אלא לזכרון דברים ולא לשם שטר, שכתבו: ביאור מה שהודה בפנינו, ולא כתבו: העדנו על עצמו, כמו שרגילים לכתוב בשטרות, ולא הודה בפנינו, כמו שכותבים בשטרי הודאות. שטר שלא נכתב בו (שם המלוה), אלא שיעבד עצמו הלוה לכל מי שמוציא עליו שטר זה שיגבה ממנו, כל המוציאו יגבה בו, אעפ״י שידוע שהוא לא הלוה זה הממון, והוא שיהיה נולד בשעת כתיבת השטר (ועיין לעיל סימן נ׳)״ עכ״ל.

וכל שכן שטר שכתוב בלשון פרטי של המלווה והלווה בלבד והעדים רק מעידים שחתמו בפניהם, וזה גרע מטופס שטרות שפסק המחבר חושן משפט (סא, ב) וז״ל: ״טופס השטר שביד הסופר שחתומים עליו עדים ולא הועתק השטר, אין דין שטר לאותו טופס, אא״כ מנהג בעיר להיות לו דין שטר. הגה: דכל שלא חתמו בו העדים כדי למסרו לבעליו, רק לזכרון דברים בעלמא, לא מקרי שטר״ עכ״ל.

לפיכך בשנים שעברו שהיו גובין בשטר בעדים ממשועבדים, היה המלווה עושה כל טצדקי שיגבה בשטר זה ממשועבדים, לכן היו כותבים בלשון עדות שהעדים מעידים איך פלוני לווה מפלוני. אבל בזמן הזה שאפילו שטר בעדים כדין, אין גובין ממשועבדים, כפי שביארנו בסימן תקנד, לפיכך אין צורך בשטר ממש רק בעדים שלא יטען הלווה מזוייף, לכן העדים רק מעידים שהצדדים חתמו בפניהם. לפיכך כל דין קריאת השטר לא שייך היום.

העולה מזה: נראה ששינו את נוסח שטרי ההלוואה משום שבעבר היו גובים מכוחם מנכסים משועבדים, ולכן היה צורך בשטר שהוא עדות העדים על עצם ההלוואה. אבל בזמן הזה, שאין גובים כך, די בכך שהעדים יאשרו את חתימות הצדדים כדי למנוע טענת זיוף. לכן אין השטר נחשב לעדות על ההלוואה, וממילא אין צורך שהעדים יקראו את תוכנו.

לשון שטר כתובה

והנה בנוסח שטר כתובה בספר נחלת שבעה (שטרות סימן יב נוסח ודיני הכתובה) מובא נוסח הכתובה המקובלת:

וז״ל: ״ברביעי בשבת שלשה ימים לחדש אלול שנת חמשת אלפים וארבע מאות ועשרים ושתים לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן במדינת באמבערק. איך רבי משה בר אברהם הכהן אמר לה להדא בתולתא בילא בת רבי מאיר הלוי הוי לי לאנתו כדת משה וישראל. ואנא אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס יתיכי (בפולין ליכי) כהלכות גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא. ויהיבנא ליכי מהר בתוליכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאוריתא. ומזוניכי וכסותיכי וסיפוקיכי ומיעל לותיכי כאורח כל ארעא. וצביאת מרת בילא בתולתא דא והות ליה לאנתו. ודין נדוניא דהנעלת ליה מבי אבוה בין בכסף בין בין בזהב בין בתכשיטין במאני דלבושא בשימושי דירה ובשימושא דערסא הכל קבל עליו פלוני בר פלוני חתן דנן בחמשין ליטרין. וצבי רבי משה הכהן חתן דנן והוסיף לה מן דיליה חמשין ליטרין. סך הכל מאה זקוקים כסף צרוף. וצבי רבי פלוני חתן דנן והוסיף לה מן דיליה מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן. סך הכל מאתים זקוקים כסף צרוף. וכך אמר רבי משה הכהן חתן דנן. אחריות שטר כתובתא דא נדוניא דן ותוספתא דא קבלית עלי ועל ירתי בתראי להתפרע מכל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא, דקנאי ודעתיד אנא למקני, נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות, כלהון יהון אחראין וערבאין לפרוע מנהון שטר כתובתא דא נדוניא דן ותוספתא דא מינאי, ואפילו מן גלימא דעל כתפאי, בחיי ובמותי, מן יומא דנן ולעלם. ואחריות שטר כתובתא דא נדוניא דן ותוספתא דא קיבל עליו רבי משה הכהן חתן דנן כחומר כל שטרי כתובות ותוספתות דנהגין בבנת ישראל העשויין כתיקון חז״ל. דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי. וקנינא מן רבי משה בר אברהם הכהן חתן דנן למרת בילא בת רבי מאיר הלוי בתולתא דא ככל מה דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למקניא ביה. הכל שריר וקים״ וחותמין שני עדים. עכ״ל נחלת שבעה.

הנה רואים שכל הלשון היא עדות ממש של העדים שמעידים בדיוק מה אמר החתן לכלה ומה התחייב לה, והעדים מעידים שאמר את כל זה והתחייב לכל זה, ועל זה הם חותמים.

העולה מזה: לשון הכתובה היא עדות ממש של העדים שמעידים בדיוק מה אמר החתן לכלה, ומה התחייב לה, והעדים מעידים שאמר את כל זה והתחייב לכל זה, ועל זה הם חותמים.

מדוע לא מקפידים שהעדים ידעו שהחתן התחייב

לפי זה יש לתמוה טובא על הנוהג היום שהעדים חותמים על עדותם בלי שידעו שהחתן באמת התחייב לכלה את כל המפורש בכתובה, וביותר יש לתמוה שלא שמענו שהחתן אמר לכלה את כל מה שהעדים מעידים שאמר, ונמצא עדותם עדות שקר חלילה. ועוד תמוה מאד שלא מקפידין שהעדים יקראו את נוסח הכתובה ויבינו אותה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

אבל האמת יורה דרכו דמנהג ישראל תורה והכל נעשה כדת וכדין, ואבאר את דברי. דהנה כל מסדר קידושין מסביר לחתן מה הוא חיוב כתובה ומה הוא מתחייב, ומראים לחתן את הכתובה או שמסבירים לו בעל פה את תוכן הכתובה בדיוק. לכן כאשר החתן מגביה את הסודר של העדים הוא מקנה בדעת גמורה את כל הכתוב בכתובה, והעדים סומכים על מסדר קידושין שמסביר לחתן, והיא חזקה גדולה מאד שהחתן מגביה את הסודר ומקנה להם כל הכתוב בכתובה.

והאמת שאין צריך לסברא זאת, כי גם בלא זה, כאשר אדם מגביה סודר ואומר לעדים שמקנה לפלוני כל הכתוב בשטר זה, אין ספק שהמקבל קונה את כל הכתוב בשטר זה. שהרי פסק הרמב"ן שאם חתם על שטר התחייבות ולא קרא מתחייב בכל מה שכתוב בו, שכתב (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן עז) וז"ל: "ועוד אני אומר לפי עיקר השאלה שאפילו כשהמלוה מודה לו שאינו יודע לקרות א"נ שיש עדים שחתם עד שלא קראו מכל מקום מתחייב הוא עתה בכל מה שכתוב בו. כיון שלא חשש לקרותו וסמך על הסופר. שכל הסומך על נאמנות של אחרים הלא הוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר מי שהאמין על עצמו" עכ"ל. וכן פסק המחבר חושן משפט (מה, ג) וז"ל: "הודאה בחתם ידו, והשטר בגופן של עובדי כוכבים, והדבר ברור שאינו יודע לקרות, ויש עדים שחתם עד שלא קראו, מ"מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו" עכ"ל.

אם כן כשהחתן יודע שהוא מתחייב על כל מה שכתוב בכתובה זאת בהגבהת הסודר, אפילו לא קרא את הכתובה ואינו מבין ואינו יודע מה כתוב בה, מתחייב בכל מה שכתוב בה.

לפי זה יתיישב היטב מנהג העולם, שהרי העדים ראו הגבהת הסודר, שהרי נותנים לו סודר משלהם ורואים שהקנה כל מה שכתוב בכתובה. אם כן שפיר חותמים העדים על הכתובה על כל מה שהתחייב החתן, שהרי בפניהם עשה קנין וחל החיוב, והרי זה ממש כמו שיודעים שהתחייב לכלה כל הכתוב בכתובה. ואין העדים צריכים לקרוא ולדעת מה כתוב בכתובה, רק לראות שהחתן הגביה את הסודר והקנה להם את הכתוב בכתובה. וכבר ביארנו בסימן תשא האם העדים קונים ומקנין או שהכלה קונה מיד החתן, עיין שם באריכות.

העולה מזה: אין עדות העדים בכתובה על שהחתן אמר את כל נוסח הכתובה, אלא על כך שבקניין הסודר התחייב לכל הכתוב בה. לכן די שראו את הקניין, ואף אין צורך שיקראו את נוסח הכתובה, שהרי החתן מתחייב בכל הכתוב בה מכוח קניינו.

עדים על החתומים על צוואה

עכשיו נבוא לבאר בעדים החתומים על הצוואה. והנה לשון צוואה הוא ממש כלשון שטר הלוואה היום, שהמצווה נותן נכסיו אבל בסוף הוא מעמיד עדים שמעידים שהוא חתם על הצוואה. לכן פשיטא שאינם צריכים לדעת מה כתוב בצואה. וכן כתב הגאון רבי מתתיהו שווארץ בעמח"ס משפט הצוואה ומובא בספר אוצר המשפט וז"ל: "יש הרוצים שהעדים החותמים על הצוואה לא יראו מה שכתוב בה, והנה בסתם שטר בעדים מבואר בשלחן ערוך סימן מ"ה שאסור לעדים לחתום בלא שיקראו את השטר, אך בצוואות שלנו שמקנים בקנין ומחייב את עצמו בחוב, בזה אין צריך לשטר בעדים אלא די בכך שהצוואה כתובה בכתב ידו של המצווה, אלא שמחתימים עדים בצוואה כדי להוכיח שהמצווה היה שפוי בדעתו בעת כתיבת הצוואה, ובזה היה מקום לכתוב נוסח שיהיה ברור בו שהעדים לא קראו את הצוואה" עכ"ל.

ובאמת הנוסח של הפתחי חושן מוכיח שהעדים בסך הכל מעידים שחתמו בפניהם והחותם היה צלול בדעתו, וזה הנוסח: "אנו החתומים מטה מאשרים בזה שהמצווה הנ"ל... בהיותו בדיעה צלולה ומרצונו הטוב אמר לנו הוו עלי עדים על כל הנ"ל, ובפנינו חתם על שטר זה, וזכינו בשטר זה עבור הזוכים המפורטים לעיל, וקנינו ממנו בקנין גמור אגב סודר על כל האמור לעיל, וזכינו עבור כל הזוכים הנ"ל, כמפורש בשטר זה, היום... נאם... עד נאם... עד".

העולה מזה: עדים החתומים על צוואה אינם מעידים על תוכנה, אלא רק שהמצווה חתם בפניהם כשהיה צלול בדעתו, ושנעשה הקניין כדין. לכן אינם צריכים לקרוא או לדעת את תוכן הצוואה, וכך מוכח גם מנוסח הצוואות המקובל.

דינים העולים:

א. **עדים החותמים על שטר המעיד על מעשה שנעשה בפניהם, חייבים לקרוא את השטר ולוודא שתוכנו תואם את המעשה שראו. לדעת המחבר, אין לסמוך על אחרים שיקראו לפניהם, מלבד ראש בית דין שסופרו קורא לפניו ואימתו עליו. ולדעת הרמ"א, יכולים לסמוך על שניים הקוראים לפניהם.**

ב. **אין בעדים הסומכים על אחרים הקוראים לפניהם משום עד מפי עד, כיון שהאחרים אינם מעידים על המעשה אלא מודיעים מה כתוב בשטר, והוא מילתא דעבידא לאיגלויי.**

בית המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ג. נחלקו הראשונים מדוע אין בשטר פסול של מפיהם ולא מכתבם. לדעת הרמב"ם, עדות בשטר מועילה מתקנת חכמים, ולדעת רוב הראשונים, שטר שנעשה כדין ומדעת המתחייב כשר מן התורה.

ד. שטר הלוואה שהעדים מעידים בו על עצם ההלוואה שנעשתה בפניהם, יש לו דין שטר בעדים לגבות ממשועבדים, וחייבים העדים לקרוא את תוכנו. אבל שטר שהצדדים חותמים בו על התחייבויותיהם, והעדים מעידים רק שחתמו בפניהם, אין לו דין שטר בעדים לגבות ממשועבדים מכוח עדותם על ההלוואה, ואין העדים צריכים לקרוא את תוכנו, אלא להכיר את החותמים ולראות שחתמו בפניהם.

ה. הטעם שבזמננו שינו את נוסח שטרי ההלוואה, הוא מפני שבעבר היו גובים ממשועבדים, ולכן היו צריכים שטר שהעדים מעידים בו על עצם ההלוואה, כדי שיצא קול על השעבוד. אבל בזמננו, שאין נוהגים לגבות ממשועבדים, די בשטר התחייבות של הצדדים ובעדים המאשרים את חתימותיהם, כדי שלא יוכל אחד הצדדים לטעון שהחתימה מזויפת.

ו. החותם על שטר התחייבות, אף שלא קרא את השטר ואינו יודע מה כתוב בו, מתחייב בכל האמור בו, כיון שסמך על אחרים וגמר בדעתו להתחייב בכל מה שכתבו. וכן העושה קניין סודר על כל האמור בשטר, מתחייב בכל הכתוב בו אף שלא קרא אותו.

ז. עדי כתובה שראו את החתן עושה קניין סודר על כל האמור בכתובה, יכולים להעיד שהתחייב בכל הכתוב בה, אף שלא שמעו מפיו את כל נוסח ההתחייבויות. ומטעם זה יש לבאר את המנהג שאין מדקדקים שהעדים יקראו את הכתובה ויבינו את כל פרטיה, כיון שראו את הקניין שבו התחייב החתן בכל האמור בה.

ח. עדים החתומים על צוואה, כאשר עדותם היא שהמצווה היה צלול בדעתו, חתם בפניהם ועשה קניין כדין, אינם צריכים לקרוא את הצוואה או לדעת את תוכנה, לפי שאין עדותם על פרטי הצוואה אלא על המעשים שנעשו בפניהם. לפיכך אין לפסול צוואה מחמת שהעדים לא ידעו את תוכנה, ובלבד שראו את המעשים שעליהם הם מעידים.

❖❖❖❖